

Психологічна складова сурогатного материнства в умовах формування ринку товарних відносин

Погоріленко А. В.^{а1}

^а Національна академія внутрішніх справ, Україна

Анотація

Сурогатне материнство є доволі популярною практикою, одним із різновидів допоміжних репродуктивних технологій, спрямованих на допомогу бездітним парам в їх бажанні виховати здорову дитину. Сучасний інформаційний простір сформував в сурогатних матерів сукупність уявлень про те, що сурогатне материнство є нешкідливою, соціально-позитивною практикою, інструментом жертовності, що може допомогти людям у вирішенні їх життєвих проблем. Вказані тези підтримані рядом наукових досліджень, що демонструють відсутність жодних деструктивних психологічних наслідків для сурогатних матерів. Водночас, результати даного дослідження свідчать про те, що такі уявлення про сурогатне материнство є лише фрагментарними та не враховують наявність тісного біологічного, фізіологічного та емоційного зв'язку сурогатна матір-дитина, що формується під час вагітності та триває в подальшому до кінця життя. Вказане підриває усталену парадигму поглядів на сурогатну матір як ізольований «контейнер», що не має жодного зв'язку з дитиною. В результаті, сурогатне материнство представляється як аморальна практика, а відчуження дитини постає формою товарних відносин. Саме таке відношення до дитини характерне для замовників послуг сурогатного материнства. Виявлено, що часто вони відмовляються від дитини у разі непланованого перебігу вагітності, стверджуючи, що «товар бракований». Дитина в межах сурогатного материнства не має будь-яких прав, в тому числі позбавлена навіть права на життя до народження, внаслідок чого юридично замовники мають право здійснювати тиск на сурогатну матір з метою абортів дитини у разі, якщо її ознаки не відповідають очікуванню. Ще одним свідченням товарного відношення до дітей є явище донорства гамет, коли дитина завчасно позбавляється права мати обох батьків – біологічного тата та біологічну матір, і завідомо стане сиротою. В таких умовах, моральні почуття, сформовані у більшості сурогатних матерів до надаваних ними послуг, часто не відповідають дійсності, є фрагментарними та ілюзорними, оскільки не враховують ряд факторів, що свідчать про тісний зв'язок з дитиною та, як наслідок, товарний характер взаємовідносин з «замовниками».

Ключові слова: права дитини; психологічне благополуччя.

Psychological component of surrogate motherhood in the light of commodity market development

Pohorilenko A.^{а1}

^а National Academy of Internal Affairs, Ukraine

Abstract

Surrogacy is a popular practice, one of the types of assisted reproductive technologies aimed at helping childless couples in their desire to raise a healthy child. The modern information space has formed in surrogate mothers a set of ideas that surrogacy is a harmless, socially positive practice, an instrument of sacrifice that can help people solve their life problems. These theses are supported by a number of scientific studies that demonstrate the absence of any destructive psychological consequences for surrogate mothers. However, the results of this study suggest that such notions of surrogacy are only fragmentary and do not take into account the close biological, physiological and emotional closeness of the surrogate mother-child, which is formed during pregnancy and lasts until the end of life. This undermines the established paradigm of looking at the surrogate mother as an isolated «container» that has nothing to do with the child. As a result, surrogacy is presented as an immoral practice, and the alienation of the child becomes a form of commodity relations. In such circumstances, the moral feelings of most surrogate mothers about the services they provide are often unrealistic, fragmentary and illusory, as they do not take into account a number of factors that indicate a close relationship with the child and, consequently, the commodity nature of the relationship with «customers».

Keywords: surrogacy; children's rights; psychological well-being.

¹ Corresponding author.

E-mail address: apohorilenko@gmail.com

Вступ

Сурогатне материнство як послуга з кожним роком набуває все більшої популярності, що обумовлене, з одного боку, вдосконаленням допоміжних репродуктивних технологій, а з іншого – розвитком споживацького ставлення до дітей та зменшення відповідальності за наслідки репродуктивної активності. Спостерігається значне зміщення акцентів з інтересу дитини до інтересу батьків мати дитину, при цьому дитина виступає в якості об'єкта, що має задовільнити такий інтерес, деколи навіть ціною власного здоров'я (Woo et al., 2017) та життя (UA:Перший, 2021).

Популярність сурогатного материнства обумовила необхідність дослідження біологічних, фізіологічних, психологічних, психічних, соціологічних та правових аспектів даного явища. Левова кількість наукових робіт присвячена аналізу етичності даного явища як такого (Grodin, 1991), психологічного благополуччя сурогатних матерів (Jadva, 2003; Imrie et al., 2012; Pizitz et al., 2013; Montrone et al., 2020), фізіологічного та психологічного здоров'я дітей, народжених з використанням сурогатного материнства (Golombok et al., 2012; Söderström-Anttila et al., 2015; Pavlovic et al., 2020), формуванню відносин в сім'ях сурогатних матерів та їх відносин із замовниками відповідних послуг (Imrie & Jadva, 2014; Jadva et al., 2019; Riddle et al., 2019; Yee et al., 2020), відношенню сурогатних матерів та загальної популяції населення до сурогатного материнства (Alouini et al., 2010; Imrie & Jadva, 2014; Teman, & Berend, 2018; Yee et al., 2019).

Хоча в науковій доктрині питання «товарності» комерційного сурогатного материнства ще досі обговорюється (Johnson, 2019), правове поле Канади, більшості Європейських держав та штатів США (Yau et al., 2021) забороняє вказану практику, а на 37 сесії Ради з прав людини ООН від 6 березня 2018 року було наголошено на тому, що комерційне сурогатне материнство в сьогоденних умовах є формою торгівлі дітьми (United Nations, 2018).

Ряд досліджень свідчать про формування тісного біологічного та емоційного зв'язку сурогатна матір-дитина (Loike, 2013), внаслідок чого відлучення такої дитини за кошти фактично є формою її купівлі-продажу. Замовники послуг сурогатного материнства часто відмовляються від дітей внаслідок «браку» (вродженого захворювання), а контракти, що укладаються між сурогатними матерями та майбутніми юридичними батьками, об'єктивують дитину, змушуючи сурогатну матір відмовитися від неї та зробити аборт у разі виникнення непланованого перебігу вагітності. Водночас, як буде представлено нижче, у більшості сурогатних матерів спостерігається позитивне відношення до сурогатного материнства та практично від-

сутні труднощі при відмові від дитини. Вказаний парадокс не розглянутий в науковій літературі.

З огляду на це, завданням даної статті є оцінка психологічного ставлення сурогатних матерів до послуг, що надаються ними, через призму актуальних досліджень у сфері біології, медицини та фізіології щодо наявного зв'язку матір-дитина навіть в межах сурогатного материнства, можливості відмови замовників відповідних послуг до планованих дітей та протиправових положень контрактів щодо сурогатного материнства.

Основна частина

Велика частина наукових досліджень, що проводяться навколо тематики сурогатного материнства, присвячена аналізу психологічного стану сурогатних матерів та їх відношення до сурогатного материнства. Загалом, сурогатні матері оцінюють власний досвід як позитивний та важливий, як суттєвий внесок у життя інших людей (Yee et al., 2020). В сурогатному материнстві вони вбачають відсутність жодних поганих психологічних наслідків для себе самих (Teman & Berend, 2018). Позитивна оцінка психологічному благополуччю сурогатних матерів була надана також в об'єктивних дослідженнях, проведених у Великобританії, де дозволеною є альтруїстична форма сурогатного материнства (Imrie & Jadva, 2014). З іншого боку, гірші показники психологічного благополуччя спостерігаються в країнах, де дозволеною є комерційне сурогатне материнство, зокрема в Індії (Karandikar et al., 2014).

Загальному позитивному ставленню до вказаної практики сприяє відсутність жодного генетичного зв'язку між матір'ю та дитиною у найбільш популярній, гестаційній формі сурогатного материнства (Deonandan, 2015). У відсутності такого зв'язку впевнені всі сурогатні матері та вказане активно пропагується на веб-сайтах клінік, що пропонують послуги допоміжних репродуктивних технологій (Southern Surrogacy LLC, 2021).

Водночас, ставлення до сурогатного материнства може обернутися іншою стороною, за умови донесення до жінок інформації про існування тісного біологічного та емоційного зв'язку між сурогатною матір'ю та дитиною у процесі вагітності (Loike, 2013).

Так, дослідження у сфері біології демонструють, що під час вагітності багато різновидів клітин, в тому числі стовбурових, мігрують від дитини до матері, розмножуються та залишаються в межах її тканин протягом цілого життя (Klonisch & Drouin, 2009; Rosner & Hengstschläger, 2013). З іншого боку, материнські клітини мігрують до тіла дитини та імплантуються в її тканини (Dunlop et al., 2008; Nelson, 2012). Актуальними ці дані залишаються також для сурогатного материнства (Williams et al., 2009).

Під час вагітності спостерігається емоційно-психологічна взаємодія між матір'ю та дитиною, що здійснюється за посередництвом біологічно-активних речовин, зокрема нейропептидів (Гридковець, 2016). Зв'язок матір-дитина стає настільки міцним, що клітини дитини можуть навіть відігравати захисну роль, знижуючи ризик інфікування та серцевих захворювань (Klonisch & Drouin, 2009; Bhatia et al., 2009), хоча згідно інших досліджень спостерігається зворотній ефект (Kamper-Jørgensen et al., 2012; Lerez et al., 2012).

Вказані вище результати свідчать про те, що між сурогатною матір'ю та дитиною існує тісний біологічний, фізіологічний та емоційний зв'язок, що триває протягом вагітності та усе подальше життя. З огляду на нього, відплата передача дитини третім особам та відмова від будь-яких прав на неї сурогатною матір'ю є проявом торгівельних відносин, в яких дитина виступає об'єктом, що відчужується за кошти.

Варто відзначити, що навіть замовники послуг сурогатного материнства відносяться до дітей як до товару. Так, дізнавшись про наявність вродженої вади, синдрому Блоха-Сульцбергера, у «замовленої» дитини, що народилася від сурогатної матері в Україні, китайська пара зазначила, що «товар бракований» та відмовилися від неї (UA:Перший, 2021). Часто в контрактах, що підписують сурогатні матері, зазначається про зобов'язання зробити аборт у випадку непланованого перебігу вагітності чи виявлення вади у розвитку дитини (UA:Перший, 2021). При цьому як жінка, так і дитина не розглядаються як суб'єкти відносин, а лише як інструменти для задоволення інтересів замовників. Так, право на тілесну автономію жінки, що порушується в таких відносинах, закріплене в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Council of Europe, 1952), а право дитини на повагу до її життя витікає лише з факту його існування вже з моменту зачаття, як підтверджено 5337 біологами з більш ніж 1 058 академічних закладів США (Jacobs, 2018).

Отже, у відносинах сурогатного материнства дитина позбавлена будь-яких прав, в тому числі права на життя, що чітко характеризує її як товар, призначений задовільнити психологічну потребу «замовників» у вихованні здорової, повноцінної дитини, а у випадку невідповідності «товару» погодженими характеристиками вони мають право відмовитися від неї.

Особливо чітко споживацьке відношення до дитини проявляється у практиці використання донорських гамет під час зачаття дитини *in vitro* для подальшого виношування сурогатною матір'ю. Така практика передбачає відсутність генетичного зв'язку в одного з батьків-замовників із зачатого дитиною та часто практикується гомосексуальними парами, які бажають мати «свою» дитину

(Blake et al., 2016; Carone et al., 2017; Yee et al., 2019). Отже, при зачатті дитини в межах вказаної практики наперед відомо, що вона, фактично, буде сиротою, адже донори гамет у більшості випадків є анонімними та не бажають розкривати власну ідентичність (Melo-Martín, 2014). Дитина свідомо позбавляється будь-якого права на знайомство з біологічними батьками, на зв'язок з власним родом, а на передній план виступають психологічні потреби «замовників».

Вказані факти не поширюються клініками з надання репродуктивних послуг та урядами держав, у зв'язку з чим моральні почуття сурогатних матерів як «почуття, в яких виявляється стійке ставлення людини до суспільних подій, до інших людей, до самої себе» виявляються фрагментарними та деградованими.

Саме необізнаність та бідність сурогатних матерів експлуатується для задоволення потреб світової еліти, яка з різних причин не може мати дитину або не хоче виношувати її самостійно (Valenti, 2018). Так, приблизно 5% європейської репродуктивної активності включає міжнародний трафік («Cross-Border Reproductive Care: A Committee Opinion», 2013), а найбільш поширеними напрямками для комерційного сурогатного материнства є країни з невеликою дохідністю населення, якою, до усвідомлення негативних наслідків вказаного явища, була Індія (Karandikar et al., 2014; DasGupta et al., 2014; Sibal, 2016) та зараз є Україна.

Несвідомість сурогатних матерів щодо існування тісного біологічного зв'язку з дитиною обумовлює формування «холодного» відношення до неї (Fischer & Gillman, 1991) та здатності легко покинути її (Ragoné, 1994; Jadva, 2003; van den Akker, 2003; Imrie, 2019). Вказується, що матері часто відносяться до сурогатного материнства як до роботи та не вбачають у дитині власну дитину (Snowdon, 1994; Baslington, 2002), що, безумовно, позитивно впливає на ринок сурогатного материнства. Van den Akker (2006) виявила, що сурогатні матері значно менше стурбовані здоров'ям і благополуччям дитини, що вони виношують, і не так позитивно ставляться до неї, як матері-замовники. Важливу роль в емоційному дистанціюванні від дитини відіграє оплата за її виношування (Baslington, 2002). В світлі вказаного стає зрозуміло, чому не вигідно доносити до сурогатних матерів представлені факти щодо біологічного, фізіологічного та емоційного розвитку дитини.

Вбачається, що для формування цілісного психологічного уявлення про сурогатне материнство в населення варто пропагувати не лише комерційно-сприятливу інформацію, а також наукові, юридичні та соціальні факти, що свідчать про знецінення життя дитини, її об'єктивацію та позбавлення будь-яких прав вже з моменту зачаття.

Подальше існування в законній площині послуг сурогатного материнства може негативно вплинути на формування правосвідомості в громадян, оскільки в Конституції України та чинних для України міжнародних договорах репрезентується цінність людського життя, право на тілесну автономію жінки, заборона торгівлі та експлуатації людей, а законність сурогатного материнства протирічить вказаним принципам. Видається, що для гармонійного розвитку правосвідомості громадян слід вилучити розділ VI. «Сурогатне (замінне) материнство» з Порядку та врахувати проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання торгівлі людьми», створений мною спільно з Є. Голинським (Голинський & Погоріленко, 2020), доповнивши Кримінальний Кодекс України статтею 149-1 щодо заборони «посередництва в організації сурогатного материнства, тобто умисних дій, спрямованих на створення, налагодження, підтримку чи супровід договірних відносин між біологічними батьками дитини та жінкою, що погоджується її виносити, народити та в подальшому передати таким батькам».

Обговорення та Висновки

Сучасний інформаційний простір сформував в сурогатних матерів психологічне уявлення про те, що сурогатне материнство є жертвовою практикою, цінною для життя людей, які не можуть мати дитину з огляду на різні медичні чи соціальні фактори. При цьому, сурогатні матері в межах практики гестаційного сурогатного материнства не відчувають жодних психологічних труднощів у виношуванні генетично чужої дитини, а сформовані моральні почуття до дитини часто є холодними, їм не складає проблеми відмовитися від дитини, яка «не є їхньою».

Представлена в даній праці вибірка наукових робіт у сфері біології, медицини, фізіології свідчить про наявність тісного зв'язку сурогатна матір-дитина з моменту зачаття, та протягом усього подальшого їх життя. Наявність такого зв'язку підриває усталений в літературі погляд на гестаційну сурогатну матір як на відірваний від дитини «контейнер», що виконує виключно функцію виношування дитини та в подальшому втрачає будь-яку роль в її житті.

З огляду на це сумнівною є також усталена етична парадигма поглядів на сурогатне материнство як на взаємодію двох, біологічно та емоційно не пов'язаних осіб: сурогатна матір стає третьою особою, що тісно пов'язана з дитиною, та в таких умовах відплатне відчуження дитини є фактично проявом торгівельних відносин, в яких дитина виступає об'єктом, а не суб'єктом відносин.

Як було продемонстровано, відношення до дитини як до товару характерне також для замовників відповідних послуг, а саме планованих батьків. Часто вони відмовляються від дитини у

разі непланованого перебігу вагітності та прямо стверджують, що «товар бракований». Контракти, що підписуються сурогатними матерями, містять положення про обов'язковий аборт у разі виявлення вад розвитку дитини. В умовах, коли біологічною наукою визнається факт існування людського життя з моменту зачаття, вказані положення мають бути визнані неправовими та такими, що принижують гідність людського життя і применшують роль дитини до об'єкту, товару.

Про споживацький фундамент явища сурогатного материнства свідчить також наявність практики донорства гамет, коли один з батьків, які часто є гомосексуальними парами, не має генетичного зв'язку з дитиною. Як наслідок, вона позбавляється права на знайомство з власним родом, на зв'язок з другим крилом власної родини. Саме тому нами стверджується, що явище сурогатного материнства в сутності своїй ігнорує інтерес дитини, а ключовим у визначенні питань її життя, смерті та здоров'я є парадигма інтересів замовників.

З огляду на вказані факти наукової, соціальної та правової дійсності вбачається, що сукупність позитивних моральних почуттів до явища сурогатного материнства, сформований в сурогатних матерів, відображає лише частину реальності, при цьому ігнорується наявність тісного зв'язку матір-дитина, товарне відношення замовників до дітей та приниження цінності життя дитини за умовами контрактів, що укладаються для надання відповідних послуг.

Вбачається, що подальше існування законного сурогатного материнства в Україні на фоні його заборони в розвинених країнах може негативно впливати на формування правосвідомості громадян, з огляду на те, що, з одного боку, в законодавстві декларуються цінності поваги до життя дитини, автономії та цінності жінки, а з іншого – вони принижуються легалізацією вказаної практики.

Були запропоновані відповідні зміни до законодавства, що мають на меті посприяти укріпленню психологічного благополуччя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ/ REFERENCE

- Alouini, S., Mesnard, L., Megier, P., & Desroches, A. (2010). P45 Ethical and legal aspects of surrogate pregnancy: opinion of French women on surrogate pregnancy. *Reproductive BioMedicine Online*, 20, S38. [https://doi.org/10.1016/s1472-6483\(10\)62361-9](https://doi.org/10.1016/s1472-6483(10)62361-9)
- Baslington, H. (2002). The Social Organization of Surrogacy: Relinquishing a Baby and the Role of Payment in the Psychological Detachment Process. *Journal of Health Psychology*, 7(1), 57–71. <https://doi.org/10.1177/1359105302007001652>
- Bhatia, K., Martindale, E. A., Rustamov, O., & Nysenbaum, A. M. (2009). *Surrogate pregnancy: an essential guide for clinicians*. The Obstetrician &

- Gynaecologist, 11(1), 49–54. <https://doi.org/10.1576/toag.11.1.49.27468>
- Blake, L., Carone, N., Slutsky, J., Raffanello, E., Ehrhardt, A. A., & Golombok, S. (2016). Gay father surrogacy families: relationships with surrogates and egg donors and parental disclosure of children's origins. *Fertility and Sterility*, 106(6), 1503–1509. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2016.08.013>
- Carone, N., Baiocco, R., & Lingardi, V. (2017). Italian gay fathers' experiences of transnational surrogacy and their relationship with the surrogate pre- and post-birth. *Reproductive BioMedicine Online*, 34(2), 181–190. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2016.10.010>
- Council of Europe., & Council of Europe. (1952). *The European convention on human rights*. Strasbourg: Directorate of Information.
- Cross-border reproductive care: a committee opinion. (2013). *Fertility and Sterility*, 100(3), 645–650. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2013.02.051>
- DasGupta, S., Dasgupta, S. D., Nayak, P., Bailey Illinois State University, Alison, Madge Jawaharlal Nehru University, Varada, Pande University of Cape Town, Amrita, Majumdar, A., Rudrappa, S., Mohapatra Barry University School of Law, Seema, Tyson Darling Adelphi University, Marsha J., Feinberg, A., & Maisel, J. (2014). *Globalization and Transnational Surrogacy in India: Outsourcing Life*. Lexington Books.
- Deonandan, R. (2015). Recent trends in reproductive tourism and international surrogacy: ethical considerations and challenges for policy. *Risk Management and Healthcare Policy*, 111. <https://doi.org/10.2147/rmhp.s63862>
- Dunlop, A. L., Jack, B. W., Bottalico, J. N., Lu, M. C., James, A., Shellhaas, C. S., Hallstrom, L. H. K., Solomon, B. D., Feero, W. G., Menard, M. K., & Prasad, M. R. (2008). The clinical content of preconception care: women with chronic medical conditions. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 199(6), S310–S327. <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2008.08.031>
- Fischer, S., & Gillman, I. (1991). Surrogate Motherhood: Attachment, Attitudes and Social Support. *Psychiatry*, 54(1), 13–20. <https://doi.org/10.1080/00332747.1991.11024527>
- Golombok, S., Blake, L., Casey, P., Roman, G., & Jadva, V. (2012). Children born through reproductive donation: a longitudinal study of psychological adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(6), 653–660. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12015>
- Grogin, M. A. (1991). Surrogate motherhood and the best interests of the child. *Women's Health Issues*, 1(3), 135–137. [https://doi.org/10.1016/s1049-3867\(05\)80116-1](https://doi.org/10.1016/s1049-3867(05)80116-1)
- Imrie, S., & Jadva, V. (2014). The long-term experiences of surrogates: relationships and contact with surrogacy families in genetic and gestational surrogacy arrangements. *Reproductive BioMedicine Online*, 29(4), 424–435. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2014.06.004>
- Jacobs, S. (2018). Biologists' Consensus on "When Life Begins." *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3211703>
- Jadva, V. (2003). Surrogacy: the experiences of surrogate mothers. *Human Reproduction*, 18(10), 2196–2204. <https://doi.org/10.1093/humrep/deg397>
- Jadva, V., Gamble, N., Prosser, H., & Imrie, S. (2019). Parents' relationship with their surrogate in cross-border and domestic surrogacy arrangements: comparisons by sexual orientation and location. *Fertility and Sterility*, 111(3), 562–570. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2018.11.029>
- Johnson, L. (2019). Commercial surrogacy is the sale of children? An argument that commercial surrogacy does not violate international treaties. *Washington International Law Journal*, 28(3), 701–726. <https://digitalcommons.law.uw.edu/wilj/vol28/iss3/9>
- Kamper-Jørgensen, M., Biggar, R. J., Tjønneland, A., Hjalgrim, H., Kroman, N., Rostgaard, K., Stamper, C. L., Olsen, A., Andersen, A. M. N., & Gadi, V. K. (2012). Opposite effects of microchimerism on breast and colon cancer. *European Journal of Cancer*, 48(14), 2227–2235. <https://doi.org/10.1016/j.ejca.2012.02.006>
- Karandikar, S., Gezinski, L. B., Carter, J. R., & Kaloga, M. (2014). Economic Necessity or Noble Cause? A Qualitative Study Exploring Motivations for Gestational Surrogacy in Gujarat, India. *Affilia*, 29(2), 224–236. <https://doi.org/10.1177/0886109913516455>
- Klonisch, T., & Drouin, R. (2009). Fetal–maternal exchange of multipotent stem/progenitor cells: microchimerism in diagnosis and disease. *Trends in Molecular Medicine*, 15(11), 510–518. <https://doi.org/10.1016/j.molmed.2009.09.002>
- Lepez, T., Vandewoestyne, M., & Deforce, D. (2012). Fetal microchimeric cells in blood and thyroid glands of women with an autoimmune thyroid disease. *Chimerism*, 3(1), 21–23. <https://doi.org/10.4161/chim.19615>
- Loike, J. D. (2013). New Ethical Horizons in Gestational Surrogacy. *Journal of Fertilization: In Vitro – IVF-Worldwide, Reproductive Medicine, Genetics & Stem Cell Biology*, 01(02). <https://doi.org/10.4172/2375-4508.1000109>
- Montrone, M., Sherman, K. A., Avery, J., & Rodino, I. S. (2020). A comparison of sociodemographic and psychological characteristics among intended parents, surrogates, and partners involved in Australian altruistic surrogacy arrangements. *Fertility and Sterility*, 113(3), 642–652. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2019.10.035>
- Nelson, J. L. (2012). The otherness of self: microchimerism in health and disease. *Trends in Immunology*, 33(8), 421–427. <https://doi.org/10.1016/j.it.2012.03.002>
- Pavlovic, Z., Hammer, K. C., Raff, M., Patel, P., Kunze, K. N., Kaplan, B., Coughlin, C., & Hirshfeld-Cytron, J. (2020). Comparison of perinatal outcomes between spontaneous vs. commissioned cycles in gestational carriers for single and same-sex male intended parents. *Journal of Assisted Reproduction and Genetics*, 37(4), 953–962. <https://doi.org/10.1007/s10815-020-01728-3>
- Pizitz, T. D., McCullaugh, J., & Rabin, A. (2013). Do women who choose to become surrogate mothers have different psychological profiles compared to a normative female sample? *Women and Birth*, 26(1), e15–e20. <https://doi.org/10.1016/j.wombi.2012.06.003>
- Ragoné H. *Surrogate Motherhood: Conception in the Heart*. Boulder, CO, and Oxford: Westview Press/Basic Books, 1994.
- Riddle, M. P., Michaud, S. C., Redden, Q. D., Pozza, O. R., & Scanlan, B. L. (2019). The psychological impact of surrogacy on the families of gestational

- carriers: implications for clinical practice. *Fertility and Sterility*, 112(3), e378–e379. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2019.07.1083>
- Rosner, M., & Hengstschläger, M. (2013). Amniotic fluid stem cells and fetal cell microchimerism. *Trends in Molecular Medicine*, 19(5), 271–272. <https://doi.org/10.1016/j.molmed.2013.01.001>
- Sibal, K. (2016, September 11). Unequal by law. *The Indian Express*. Retrieved November 1, 2021, from <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/nda-government-commercial-surrogacy-regulation-bill-reproductive-technologies-3026339/>
- Snowdon, C. (1994). What Makes a Mother? Interviews With Women Involved in Egg Donation and Surrogacy. *Birth*, 21(2), 77–84. <https://doi.org/10.1111/j.1523-536x.1994.tb00239.x>
- Söderström-Anttila, V., Wennerholm, U. B., Loft, A., Pinborg, A., Aittomäki, K., Romundstad, L. B., & Bergh, C. (2015). Surrogacy: outcomes for surrogate mothers, children and the resulting families—a systematic review. *Human Reproduction Update*, dmv046. <https://doi.org/10.1093/humupd/dmv046>
- Southern Surrogacy LLC. (2021, February 11). Does a Surrogate Mother Share DNA with the Baby? Southern Surrogacy. Retrieved November 1, 2021, from <https://southernsurrogacy.com/surrogates/medical-process/does-a-surrogate-mother-share-dna-with-the-baby/>
- Temam, E., & Berend, Z. (2018). Surrogate non-motherhood: Israeli and US surrogates speak about kinship and parenthood. *Anthropology & Medicine*, 25(3), 296–310. <https://doi.org/10.1080/13648470.2017.1401825>
- UA:Перший. (2021, November 28). Торговці мріями: як працює сурогатне материнство в Україні? | Фільм-розслідування Суспільного. YouTube. Retrieved November 28, 2021, from <https://www.youtube.com/watch?v=T9voR0xnV8g>
- United Nations. (2018, March 6). OHCHR | Surrogacy and the sale of children. OHCHR. Retrieved November 1, 2021, from <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Children/Pages/SurrogacySummary.aspx>
- Valenti, L. (2018, January 18). Kim Kardashian West Explains Why a Gestational Surrogate Is Not the “Easy Way Out.” *Vogue*. Retrieved November 1, 2021, from <https://www.vogue.com/article/kim-kardashian-gestational-surrogate-third-child-preeclampsia-kanye-west>
- Van den Akker, O. (2003). Genetic and gestational surrogate mothers’ experience of surrogacy. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 21(2), 145–161. <https://doi.org/10.1080/0264683031000124091>
- Van den Akker, O. B. (2006). Psychosocial aspects of surrogate motherhood. *Human Reproduction Update*, 13(1), 53–62. <https://doi.org/10.1093/humupd/dml039>
- Williams, Z., Zepf, D., Longtine, J., Anchan, R., Broadman, B., Missmer, S. A., & Hornstein, M. D. (2009). Foreign fetal cells persist in the maternal circulation. *Fertility and Sterility*, 91(6), 2593–2595. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2008.02.008>
- Woo, I., Hindoyan, R., Landay, M., Ho, J., Ingles, S. A., McGinnis, L. K., Paulson, R. J., & Chung, K. (2017). Perinatal outcomes after natural conception versus in vitro fertilization (IVF) in gestational surrogates: a model to evaluate IVF treatment versus maternal effects. *Fertility and Sterility*, 108(6), 993–998. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2017.09.014>
- Yau, A., Friedlander, R. L., Petri, A., Holt, M. C., White, D. E., Shin, J., Kalantry, S., & Spandorfer, S. (2021). Medical and mental health implications of gestational surrogacy. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 225(3), 264–269. <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2021.04.213>
- Yee, S., Goodman, C. V., & Librach, C. L. (2019). Determinants of gestational surrogates’ satisfaction in relation to the characteristics of surrogacy cases. *Reproductive BioMedicine Online*, 39(2), 249–261. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2019.04.001>
- Yee, S., Hemalal, S., & Librach, C. L. (2020). “Not my child to give away”: A qualitative analysis of gestational surrogates’ experiences. *Women and Birth*, 33(3), e256–e265. <https://doi.org/10.1016/j.wombi.2019.02.003>
- Голинський С. & Погоріленко А. (2020). Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання торгівлі людьми». // Golinsky E. & Pogorilenko A. (2020). Draft Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Prevention of Trafficking in Human Beings».
- Гридковець, Л. М. (2016). Світ життєвих криз людини як дитини своєї сім’ї, свого роду та народу: монографія. Львів. // Gridkovets, L. M. (2016). The world of life crises of a person as a child of his family, family and people: a monograph. Lviv.